

УДК 94 (477.74)+908 : 728 "18/20"

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2025.2.346>

Євгеній Юраш*

ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК НЕРУХОМОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ОДЕСИ, ЯК НОВИЙ СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ БРЕНД

Анотація: У статті вперше досліджується історія пам'ятки нерухомої культурної спадщини, що збереглися на території одного з районів міста Одеси і має бути внесена в реєстр нерухомих пам'яток України, вона є історичною культурною спадщиною міста. Зокрема, це територія межі Середнього та Великого Фонтана, де знаходились дачі таких відомих чиновників як Г. Маразлі та Ф. Дерібаса. Відомо, що від їхніх маєтностей нічого не залишилось. Виявлено частину монументальної споруди на території Середнього Фонтану, колоподібної або підковоподібної форми кінця 19 – початку 20 ст. З'ясовано, що територія сучасного Київського району Одеси стала осередком зберігання залишків нерухомої культурної історичної спадщини стилю «історизму» – тобто стилізації одного з відомих давніх стилів. Виявлена пам'ятка розміщена на території одного зі спортивних комплексів, керівництво якого планує його реставрацію та можливість публічного відвідування. Це може стати новим сучасним брендом і прикладом ставлення до пам'яток історичної спадщини.

Ключові слова: Одеса, Середній Фонтан, нерухома культурна історична спадщина, «історизм», слобідка Дерібасівка, український бренд

Вступ. Збереження залишків старовинних архітектурних споруд, їх атрибуція та внесення на облік важлива і не завжди успішна справа. Одеса вирізняється своєю забудовою, адже вона витягнута вздовж морського узбережжя. Наприкінці 19 – початку 20 ст. на узбережжі з різних боків міста відкривалось багато лікувальних і рекреаційних закладів, купалень, будувались місця відпочинку та дачі. Значна кількість цих будівель була перебудована у радянський час під санаторії, лікарні, диспансери, колгоспні споруди або склади. Більшість з них не збереглася. Однак, ті будівлі, що збереглися теж не завжди змогли уникнути руйнації у сучасних умовах нової забудови міста, зокрема дача Тіміо, яка була зруйнована у 2016 р.

У зв'язку з цим, збережені пам'ятки старовини потребують ретельного дослідження їхньої історії й охорони. Серед них, нещодавно відкрита для огляду та зберігання пам'ятка Середнього Фонтану на вулиці Купріна в Одесі. Дослідження її історії, значення та цінності складає мету публікації.

Огляд літератури. Історіографія збереження історичної спадщини у вигляді пам'яток нерухомої культурної спадщини має чималу літературу. Її можна розділити на декілька проблемних аспектів: вивчення питання збереження культурної спадщини як такої; вивчення збереження тематичних пам'яток, наприклад, пам'яток з історії козацтва; вивчення збереження пам'яток історії місцевого значення, зокрема Одеси.

* Юраш Євген Олександрович – доктор філософії в галузі історії, старший викладач кафедри історії України та спеціальних історичних дисциплін Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Одеса, Україна); ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8866-225X>; e-mail: yurash20@ukr.net

До дослідження збереження місцевих пам'яток архітектури зверталось багато істориків і краєзнавців. Одним з перших таких досліджень є складений у 20-х роках 20 ст. архітектором і художником М. Синявером перелік пам'яток із замальовками будинків Одеси¹.

Більш детально та науково обґрунтовано вивчення пам'яток нерухомої спадщини розпочалося після Другої світової війни, коли була потреба зафіксувати та зберегти вцілілі пам'ятники. У цьому напрямку працював з 1946 р. Республіканський трест з будівництва монументів і реставрації пам'ятників архітектури «Будмонумент», який згодом неодноразово реорганізовувався і врешті отримав назву Український державний науково-дослідний і проєктний інститут «УкрНДПроектреставрація». Основною метою його діяльності є забезпечення здійснення державної політики у галузі будівництва, реставрації пам'яток і нерухомих об'єктів культурної спадщини. Крім діяльності направленої на безпосередню реставрацію співробітники проводили значну історико-архівну пошукову роботу. В цьому контексті їх діяльність була пов'язана з іншою організацією – «Українським товариством охорони пам'яток історії та культури», що було створено у 1966 р. і метою якого було виявлення, вивчення, реставрація та популяризація пам'ятників історії, літератури, археології, архітектури, мистецтва, етнології, писемності тощо². Філії обох цих структур відкрили і в Одесі.

У 1980-х роках активна діяльність дала значний результат у вигляді публікацій, історико-архівних пошуків і збереження пам'яток нерухомого майна. Це можна назвати «золотими роками» роботи цих організацій. Серед дослідників пам'яток Одеси цього періоду можна назвати доктора мистецтвознавства В. Тимофієнка. У цей період виходять його праці: «Методические рекомендации для подготовки Свода памятников истории и культуры по Украинской ССР» (1981); «Одесса: Архитектурно-исторический очерк» (1983 та 1984); Одеса: Архітектура: Пам'ятники. Фотоальбом (1984); «Города Северного Причерноморья во второй половине XVIII века» (1984); «Формирование градостроительной культуры Юга Украины» (1986) й інші, у подальшому виходить друком робота «Відродження Одеси: Архітектура повоєнного десятиріччя» (2006)³.

У цей час з'являються нариси краєзнавчого характеру, серед яких важливого значення і до сьогодні мають матеріали Р. Шувалова, який досліджував поховання на Першому та Другому Християнських цвинтарях Одеси, але й навколишні козацькі поховання, виявивши понад 200 видів надмогильних хрестів⁴. На сьогодні особливого характеру набуває «Перелік об'єктів культурної спадщини м. Одеси, що занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України за категорією місцевого значення»⁵, що визначає, які пам'ятки історії та

¹ Синявер М.М. Архитектура старой Одессы. Ленинград: Из-во Ленинградского областного союза советских художников, 1935. 80 с. URL: <http://rarebook.onu.edu.ua:8081/handle/store/3724?mode=full>

² Бойко Л. Внесок членів Українського товариства охорони пам'яток історії та культури у справу збереження надбань минулого. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2010. Вип. 2. С. 56–59; Бойко Л. Українське товариство охорони пам'яток історії та культури як об'єкт наукових досліджень. *Вісник Книжкової палати*. 2010. № 8. С. 42–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2010_8_14

³ Тимофієнко В.І. Відродження Одеси: Архітектура повоєнного десятиріччя / Акад. мистецтв України, Ін-т пробл. сучас. мистецтва. Київ: Муз. Україна, 2006. 492 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=1799>

⁴ До 110-ї річниці з Дня народження Романа Олексійовича Шувалова. *Матеріали на сайті Державного архіву Одеської області*. URL: <https://cutt.ly/TrkLdXeI>

⁵ Наказ Міністерства культури і туризму України від 16.06.2007 № 662/0/16–07. URL: <https://cutt.ly/qrkLfBHQ>

архітектури мають першорядне значення для збереження у місті. З'являються також і статті краєзнавців про історію окремих архітектурних об'єктів, особливо в околицях Одеси, що заслуговують на увагу. Серед них, наприклад, нещодавня публікація С. Решетова про дачу Тімію на Середньому Фонтані м. Одеси⁶, який є територією і нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Загальна тенденція, яку можна прослідкувати по всій Україні останніми роками – зникнення об'єктів культурної спадщини, які ще до недавнього часу були у реєстрах нерухомих пам'яток. І це пов'язано не лише з руйнуваннями внаслідок російсько-української війни. Їх зникнення розпочалося 10–15 років тому, коли земля стала значною цінністю для будівництва доріг, хмарочосів, торговельних центрів тощо. Однак, сьогодні, як це не дивно, з'являється нова тенденція – маючи на своїй території об'єкт старовинної будови, підприємці починають їх зберігати, давати таким залишкам старовини «друге життя», робити нові українські бренди. Одеса, серед таких тенденцій. Так, на Середньому Фонтані наявний пам'ятник кінця 19 – початку 20 ст., що претендує на новий бренд і до цього часу не мав свого публічного вигляду. Розглянемо історію території та пам'ятки, що уособлює нові важливі реалії українських тенденцій.

У другій половині 19 ст. Середній Фонтан розташований на березі моря, мав значну кількість дач для відпочинку. Місцевість межували з досить колоритними ділянками Малого та Великого Фонтану з назвами «Маразліївка», «Нова Швейцарія», «Дерібасівка» тощо. Місцевість мала і має досить значну територію, а її кордони досить умовні. Ця територія мала декілька категорій мешканців, ті, які мали дачі на Середньому Фонтані, по обох лініях Фонтанської дороги та будинки в «селі Середній Фонтан». Дачі за містом мали заможні жителі, а в «селі» у будинках міщани могли проживати постійно. Однак чітких меж між «селом» і «дачними ділянками» провести майже неможливо. На території Середнього Фонтану знаходились ділянки – дачі, які належали окремим закладам – жіночому монастирю, Воскресенській церкві, міській управі тощо. На кінець століття на Середній Фонтан вже було відведено близько 200 ділянок-дач, і така ж кількість по обидва боки «лінії парового трамвая»⁷. Трамвайна лінія або дорога, що йшла від вокзалу до Великого Фонтану, поділялась на 16 станцій, між 3–4 і 10–11 станціями розташувався Середній Фонтан.

На початку 20 ст. від досить заселеного центру Одеси, населення розпочало активно освоювати приміську територію. Наявність трамваю, водогону й іншої інфраструктури дало можливість оживити дачами та будинками з садами та виноградниками Середній і Великий Фонтан. Вже у серпні 1902 р., як повідомляють одеські газети, відбулося зібрання старожилів і власників дач під керівництвом голови комісії з нумерування будинків і найменування вулиць Є. Полетаєва. Вулиці Середнього Фонтану отримали наступні назви: «від дачі Раллі (9 станція парового трамвая) до станції «Одеса-Головна» – Середнефонтанською вул., від дачі Раллі повз церкву, до обриву до моря – Хроровою вул. Паралельно Хроровій вул., повз дачі Знаменського, від дачі Прушинського, повз кордон до моря – Прямою вул. Від табору Модлинського полку, повз дачі Сонденса, до міського парку – Морською вул., від 9 ст. парового трамвая повз дачі Камкової, до Морської вул., Насипною вул. Від 10 до 11 станції парового трамвая до Морської вул. – Купальною вул. Від

⁶ Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. 2020. № 18. С. 77–83.

⁷ Вся Одесса. 1899 год: иллюстрированное издание. Одесса, 1899. С. 188–191. URL: http://history.org.ua/LiberUA/VsyaOd_1899/VsyaOd_1899.pdf

Швейцарської вул. через село Дерібасівку, до Велико-Фонтанської вул. – Слободською-Дерібасівкою. Від Морської вул., до Велико-Фонтанської, через село Дмитрівку – 1-ю Дмитрівською вул. Паралельно їй, ту що ближче до табірному полю, – 2-ю Дмитрівською вул. Поперечна їм, у селі Дмитрівка, ближче до кладовища, 3-ю Дмитрівською вул.»⁸.

Ближче до Чубаївки з'явилися 1-а, 2-а, 3-а та 4-а Чубаївські вулиці, а також 1-а та 2-а Царські вулиці. Вже у квітні 1902 р. «Одесские новости» повідомляли про те, що «Шоссе, що будується по дорозі на Великий Фонтан, доведено до 9-ї станції парового трамвая і цій частині можна їздити; по всій дорозі заготовили необхідний матеріал у вигляді піску, гравета і щебеню...; дорога з Великого Фонтану між 9 і 10 станціями на сьогодні досить сильно розширена, частиною землі, що відведена під дорогу від дачі Маразлі. У той самий час відкрита нова дорога через садибу міського народного училища, що дає можливість оминати надзвичайно вузьке місце, де трамвай робить крутий поворот»⁹.

Подальше будівництво залежало від коштів товариства благоустрою дачних місцевостей, для цього, навіть, встановили додатковий збір до квитків на скачки. Лише через два роки стало відомо, що кошти були надані міським керівництвом, бо у липні 1904 р. газета повідомляла про те, що «незабаром будуть відновлені роботи з шосирування дороги на Великий Фонтан. Будівництво шосе, що доведено до 14 станції трамвая, було зупинено через брак коштів у товариства благоустрою Середнього та Великого Фонтанів. Зараз товариство отримало можливість завершити будівництво шосе, завдяки постанові Думи про надання йому з цієї мети субсидії у розмірі 5 тисяч рублів. Частина цієї суми має бути витрачена на ремонт шосе, що ще жодного разу не ремонтувалось»¹⁰.

Рис. 1. Будинок морських ванн Блічі.
(Фото С. Ельміра, 2018)

⁸ Ведомости Одесского градоначальства. 1902. 15 августа. № 178.

⁹ Одесские новости. 1902. 3 апреля. № 5611.

¹⁰ Одесские новости. 1904. 16 июля. № 6366.

Вже через декілька тижнів у газеті зазначалось, що «роботи товариства благоустрою дачних місцевостей Великого та Середнього Фонтанів, після будівництва шосе по Великофонтанській дорозі до 16 станції парового трамвая на кошти, що надало місто, відкладаються до весни наступного року, коли не буде значного руху, який заважає роботам»¹¹.

Розбудова ліній і станцій трамваю давала гарні можливості комунікації. Якщо в кінці 1890-х – 1905 рр. на Середньому та Великому Фонтанах з'являлись одно-два повідомлення про продаж або здачу кімнати, то вже у 1910-1911 рр. таких об'яв могло бути до 15 в одному номері одеських газет і довідників. На цьому шляху Середнього Фонтану на 6-й станції були розміщені табори і влітку там перебувало багато військових, на 5-8 станціях на Середньому Фонтані розміщувались купальні та теплі морські ванни, хоча останні були також і на Малому, і на Великому Фонтанах¹².

Відпочинок і лікування приваблювали відпочиваючих, тому не дивно, що таких закладів було багато. Наприклад, на Середньому Фонтані знаходились теплі морські ванни на дачі родини Блічі (рис. 1). Сама родина, ймовірно, проживала в місті, на вулиці Княжеській, 3. В одеських довідниках згадується домовласниця Марія Іванівна, Олександр Олександрович та Олександр Володимирович Блічі¹³.

Будинок під їхні морські ванни та ресторан разом з ними протягом 1909-1911 рр. будував відомий архітектор Е.Я. Меснер. Воно існувало до 2018 р., і на сьогодні знесено. Крім родини Блічі, на Середньому Фонтані знаходились дачі відомих у місті чиновників, купців, банкірів, лікарів, викладачів тощо. Серед них суспільний діяч Самуїл Ісакович, лікарі Олександр Ясиновський і Павло Погожев, купець Акім Біск, дворянин Станіслав Де Рібас¹⁴.

Самійло (Самуїл) Ісакович був одним з відомих меценатів міста, багато років був гласним міської думи, членом технічного товариства в Одесі, засновником караїмського благодійного товариства. «Лазні Ісаковича» були одним з перших гідропатичних закладів, який згодом перетворився на цілком лікувальний заклад. Лікар-хірург і терапевт Олександр Ясиновський теж був одним з найвідоміших людей міста – засновник декількох водолікувальних закладів та одного з перших в Україні Вегетаріанських товариств. Військовий лікар Павло Погожев декілька чотирьохрічних термінів був гласним міської думи та мировим суддею, директором лікарні для «приходящих» хворих. Мав одну з найбільших ділянок на Середньому Фонтані. Саме у нього на ділянці позначені будинки, сад і виноградники. Купець першої гільдії Акім Біск був головою Одеського Товариства взаємодопомоги ювелірів, годинників і граверів у 1910-х роках мав магазини золотих і срібних виробів в Одесі, Києві, Москві, Петербурзі та за кордоном¹⁵.

¹¹ Одесские новости. 1904. 4 августа. № 6384.

¹² Одесские новости. 1910. март-июнь, № 8104-8138; Вся Одесса. Адресная и справочная книга всей Одессы с отделом. Одесский уезд на 1914 год. Одесса, 1913. 1403 с.

¹³ Вся Одесса. Адресная и справочная книга всей Одессы с отделом. Одесский уезд на 1912 год. Одесса, 1912. 1236 с.; Вся Одесса. Адресная и справочная книга всей Одессы с отделом. Одесский уезд на 1914 год...

¹⁴ Вся Одесса. Адресная и справочная книга на 1911 год / Издание Л.А. Лисянского. Одесса, [1910]. 505 с.; Вся Одесса. Адресная и справочная книга всей Одессы с отделом. Одесский уезд на 1912 год...; Вся Одесса. Адресная и справочная книга всей Одессы с отделом. Одесский уезд на 1914 год...

¹⁵ Вся Одесса. Адресная и справочная книга всей Одессы с отделом. Одесский уезд на 1914 год...

Рис. 2. Будинок дачі Тіміо.
(фото С. Решетов, 2016)

Дворянин Станіслав Де Рібас, ймовірно, був одним з родичів Фелікса Де Рібаса, засновника «одеської гілки» цієї найвідомішої в Одесі родини. Його родині належала ділянка, що згодом отримала назву слобідка Дерібасівка, що безпосередньо межувала із Середнім Фонтаном. Дослідник В. Тимофієнко вважає, що родина заснувала на там великий сад, «поділ якого на геометричні ділянки згодом виявився збереженим при нарізці території на житлові квартали»¹⁶. Саме на межі Дерібасівки та Середнього Фонтану знаходився, донедавна, будинок дачі родини купців греків Костянтину та Катерині Тіміо (Titio)¹⁷ (рис. 2). У радянський період в

будинку знаходився шкірно-венерологічний диспансер. Будинок проіснував до 2016 р. і був знесений.

Рис. 3. План м. Одеса. 1910 р.

(Вся Одесса. Адресная и справочная книга на 1911 год / Издание Л.А. Лисянского. Одесса, [1910]).

¹⁶ Тимофієнко В.І. Відродження Одеси: Архітектура повоєнного десятиріччя / Акад. мистецтв України, Ін-т пробл. сучас. мистецтва. Київ: Муз. Україна, 2006. С. 326.

¹⁷ Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. 2020. № 18. С. 77-83.

Рис. 4. План м. Одеси на 1867 р. з доповненнями. Складена землемером Криловим.

Не пощастило й іншій ділянці Середнього Фонтану на 5й станції, де у 1911-1912 рр. мали побудувати місто-сад «Самодопомога». Територію розділили на 143 дрібні ділянки, де мали бути одно-двоповерхові котеджі. Інженер М. Шапіро розробив спеціальний проєкт розбудови, а найвідоміші архітектори міста здійснювали його за бажанням господарів дач¹⁸. Серед них Л. Белкін, А. Мінкус, М. Линецький, Ю. Дмитренко. Як повідомляла газета «Одесские новости» у 1913 р.: «Невдовзі відбудеться засідання тимчасового господарського комітету товариства «Самодопомога», в якому будуть проведені вибори деяких комісій у допомогу комітету. Під час свят деякими членами тимчасової комісії була здійснена екскурсія для огляду відповідних ділянок для влаштування майбутнього селища. Таким чином були оглянуті дачі Грубер, Георгі, Яловікова, Агєєвої, Тіктіної й інших»¹⁹.

Всього мало бути 60 домогосподарств, але побудовано близько 30, вони належали відомим умісті лікарям, викладачам, банкірам, чиновникам, але завершенню будівництва завадила Перша світова війна та подальші революційні події.

У радянський час котеджі були перетворені у Показове дитяче містечко, але вже протягом 2017-2018 рр. більшість з них були зруйновані.

¹⁸ Тимофієнко В.І. Відродження Одеси... С. 327.

¹⁹ Одесские новости. 1911. 8 января. № 8313.

Рис. 5. Території спорткомплексу «Смайл» з частиною споруди кінця 19 – початку 20 ст.

У радянський час значна частина будинків Середнього Фонтану була перетворена на санаторії, лікувальні заклади, дитячі табори. Поблизу моря були сформовані окремі райони, наприклад, для робітників судноремонтного заводу, між 5 станцією Великого Фонтану, Чубаївкою та Люстдорфською дорогою. У той самий час, між Дерібасівкою та Дмитрівкою, на 9й станції Великого Фонтану збудували селище для китобойів флотилії «Слава», а пізніше на порожніх ділянках району Таїрово, куди входить Середній Фонтан, планували розбудувати студентське містечко.

Серед цих селищ з вулицями Китобійна, Городня, Баштанна є вулиця Купріна (не перейменована!). Її забудова сягає до 1920-х років і вона відбувалась у своєрідному стилі «історизм» – тобто стилізації одного з відомих давніх стилів. Серед тих, хто мав дачі на цій вулиці, різні жителі міста – М.Базилевича, А.Поляка, В.Подлесного, І.Прибікі, П.Горшенєвої, С.Нелепінської, В.Яцути, П.Терлецької, Г.Вільштейна (арх. С.Мільман). Межі цих дач на сьогодні виявити неможливо, але найбільшою ділянку мала дача згаданого вище лікаря П. Погожева (рис. 4).

На цій вулиці – Купріна, на території фітнес-клуба або спорткомплексу «Смайл» виявлена споруда колоподібної або підковоподібної форми з великими арками (рис. 5). Ймовіріше за все, побудованої у стилі «історизму» близькому до романського або англійського романтизму. Призначення цієї споруди невідоме. Однак можна припустити, що це міг бути вхід до будинку чи саду, або місце для відпочинку серед саду. Належати вона могла як лікарю П. Погожеву (на карті схематичне креслення), або до саду, що належав колись родині Де Рибасів, адже слобідка Дерібасівка простягалась раніше до моря. Важливим є те, що власники сучасного клубу вважають за потрібне зберегти пам'ятку і з часом реставрувати її та зробити своєю родзинкою. А в майбутньому і брендом. Бажання реконструкції є новим трендом, який поступово могли б наслідувати власники інших не лише міських, але й загальноукраїнських історичних нерухомих пам'яток.

Висновки. Історична спадщина будь-якого міста є важливим завданням для держави та міського керівництва. Багато нерухомих історичних пам'яток є втраченими не лише через повномасштабну російсько-українську війну, але й через фізичне руйнування або бажання великих будівельних кампаній розбудувати котеджні або багатопверхові житлові райони. Одеса не є винятком з таких міст. Значна кількість пам'яток архітектури зникла протягом останніх 30–40 років, особливо у престижних «приморських» і так званих «спальних» районах. Середній Фонтан Одеси – один з таких районів. Руйнування будинків на дачах цього району відбувається на наших очах, так зникли будинки дач Блічі, Тімію, міста-сада «Самодопомога» й інших.

Враховуючи, що район знаходиться між Малим і Великим Фонтанами, між дачами та садами відомих і почесних одеситів з родин Маразлі та Де Рибасів, будь-яка збережена пам'ятка може бути пов'язана з розбудовою міста. Виявлена нещодавно споруда колоподібної або підковоподібної форми з великими арками на території однієї з колишніх дач Середнього Фонтану є такою пам'яткою нерухокої історичної спадщини, збудованої в стилі «історизму». Сучасні власники території, де виявлена пам'ятка, вважають за необхідне її збереження та з'ясування історичної цінності, що має свій бренд. Це має стати прикладом для інших, а в подальшому визначати новий тренд у збереженні історичної спадщини України.

Подяки. Автор вдячний за надані поради під час підготовки публікації к.і.н., заступнику директора – начальнику управління по роботі з ЮНЕСКО та охорони культурної спадщини Департамент культури, міжнародного співробітництва та європейської інтеграції Одеської міської ради, пану Федору Стоянову та ст. викладачу кафедри архітектури будівель і споруд Одеської державної академії будівництва та архітектури, пану Андрію Черненку.

Yevhenii Yurash

Preservation of Real Estate Cultural Heritage Sites in Odesa as a New Contemporary Ukrainian Brand

Abstract: This article explores for the first time the history of a real estate cultural heritage site preserved within one of the districts of the city of Odesa. The site is proposed for inclusion in the register of immovable monuments of Ukraine and represents a significant part of the city's historical and cultural legacy. Specifically, it concerns the area at the boundary between Sredniy (Middle) and Velykyi (Greater) Fontan, where the summer residences (dachas) of notable figures such as officials H. Marazli and F. Deribas, as well as doctors P. Pohozhev and O. Yasinovskyi, were located. The plots belonged both to well-known wealthy citizens and to middle-class townspeople who lived there permanently. It has been calculated that by the late 19th and early 20th centuries, over 200 dacha plots had been allocated and were constructed by some of the most renowned architects of Odesa. It is known that today, little to nothing remains of most of these dachas and estates. A section of a monumental structure has been discovered in the territory of the Sredniy Fontan—circular or horseshoe-shaped – dating from the late 19th to early 20th century. It has been established that this area has become a center for the preservation of immovable cultural heritage in the «historicist style»—i.e., a stylization of one of the prominent ancient architectural styles. The identified heritage site is located on the grounds of a modern sports complex, whose administration plans to restore it and make it accessible to the public. This could become a new contemporary brand and a model for how historical heritage sites might be treated in other regions.

Keywords: Odesa, Sredniy Fontan, immovable cultural historical heritage, «historicism», Deribasivka settlement, Ukrainian Brand